

В. В. Лалин, А. В. Бурлаков, Б. В. Борисов. ОЛЬВІЯ. Путеводитель по раскопкам и музею. Изд. АН УССР. Киев, 1959, стр. 78, тираж 5000 экз., цена 80 коп.

В останні роки, після значної перерви, почали видаватися путівники по пам'ятках старовини та музеях Північного Причорномор'я. Вийшли путівники по музею та розкопках Херсонеса, путівник по пам'ятках м. Керчі, що містить опис стародавнього Пантікапею, видано також путівник по розкопках стародавньої Ольвії. Всіх, хто цікавиться історичним минулим, радує поява цих невеликих книжок.

Путівник «Ольвія» складається з чотирьох розділів різної величини. Перші 16 сторінок займає стисло і виразно викладена історія стародавнього міста-держави та історія його розкопок. Доступно і різнобічно, без складного цитування, що стало традиційним при викладі питань грецької колонізації (дивись хоча б путівник по розкопках Херсонесу), розказано про причини та час виникнення колоній Північного Причорномор'я, про заняття ольвіополітів, про їхні взаємовідносини з місцевим населенням, а також коротко викладені основні етапи історії міста на протязі тисячоліття його існування. Перший розділ путівника закінчується стислим переліком досліджень Ольвії в ХІХ—ХХ ст.

Написаний яскравою мовою, ясно та чітко, і разом з тим емоціонально — цей вступ добре впливає на дальше сприймання відвідувачем ольвійського заповідника самих залишок стародавнього міста. Адже путівник по археологічних розкопках повинен розбудити уяву відвідувача, допомогти йому, по іноді невиразних залишках, побачити картину далекого життя. Слід тільки зауважити, що, перелічуючи імена дослідників Ольвії, згадуючи про Забеліна, Тізенгаузена, Ястребова, Кулаковського і Фармаковського, потрібно було б також назвати імена радянських ар-

хеологів, що систематично проводять розкопування стародавнього міста Ольвії.

Далі в путівнику йдеться про екскурсію по розкопках стародавнього міста. Вона починається короткою топографічною довідкою (2 стор.), що дається екскурсанту з висоти Зевсова кургана. Схематичний план з вказівками щодо маршруту допомагає орієнтуванню відвідувачів у розкопках.

Третій, основний і найбільший розділ, це є викладена екскурсія по місту. Разом з описом некрополя та музею заповідника він займає 56 сторінок тексту.

Маршрут екскурсії проходить через Зевсів курган, північну і центральну частину міста на участках «А-Г-Д», веде через агору (участок «Е»), цитадель римського часу (участок «М»), оборонні споруди раннього часу на Заячій балці, південний розкоп на участку «Л», північну стіну цитаделі, участки нижнього міста «НГФ», «НГ». Завершується огляд розкопок в північній частині міста на участку «И».

В ході огляду кожного з розкопів приводяться додаткові відомості з історії міста, характеристика господарства у зв'язку з виявленими залишками. Добре, що до тексту, який характеризує участок «АГД», додані схематичний план, реконструкції будинків, фото мозаїчної вимостки та будівельних залишків. Однак, в путівникові, що розрахований на широкі кола відвідувачів, очевидно треба було б давати реконструкцію не тих будівель, від яких в розкопках тепер не залишилось жодного каменю, а решток, які б дозволили відвідувачеві не археологу, дивлячись на залишки і реконструкцію, уявити собі вигляд даного будинку. Мова йде про реконструкцію фасаду будинку на північ від Зевсова кургана (див. стор. 24 путівника). Слід відзначити виразну реконструкцію будинку IV—II ст. до н. е. (див. стор. 26).

Яскраво написані розділи «Агора (Участок «Е»)», що знайомить відвідувачів з пам'ятками, розкриваючими не тільки господарство, а й ідеологію античного світу на Причорномор'ї, і розділ «Участок «Л». Більш сухо, але насичено фактичним матеріалом, написані сторінки, присвячені участкам «НГФ» і «НГ». Тут не погано було б вмістити фото печі для обпалення кераміки з участку «НГ», що добре збереглася. Характеризуючи участок «НГ», можливо треба було б зробити порівняння культури класичного і римського часів на матеріалі будівельних залишок цього участку.

Екскурсія по заповіднику закінчується оглядом участку «И» в північній частині, розповіддю про некрополь міста та відвіданням музею. Лаконічне і виразне заключення характеризує значення античної культури взагалі і спеціально для розвитку народів Північного Причорномор'я.

Путівник можна читати з інтересом ще до огляду розкопів. Знайомство з ним може наштовхнути на екскурсію в Ольвію, для чого у декількох словах вступу треба було б розказати про адресу та місце розташування Ольвії, вказати про часи роботи заповідника та транспортні засоби для поїздки. Добре було б вмістити в путівник карту Причорномор'я з визначеною Ольвією.

Для кращого орієнтування треба було б також поставити на описаних в путівникові об'єктах кожного участка таблиці з написами, подібні тим, на яких подані загальні характеристики розкопів; хотілося б також бачити вказівники зі знаками на дорогах, що ведуть до Ольвії.

Ці «дрібниці» допомогли б ще більше популяризувати Ольвійський заповідник.

І. Клейман.